

MAGYAR SZEMLE

1928 AUGUSZTUS

III. KÖTET, 4. (12) SZÁM.

VAN-E SZAKADÁS AZ ITTHONI ES AZ ERDÉLYI LÉLEK KÖZÖTT?

EGY PÁR hónappal ezelőtt az Aradon megjelenő „Erdélyi Hírlap“ egyik munkatársa felkereste a Magyar Tudományos Akadémia elnökét, Berzeviczy Albertét, hogy megkérdezze tőle: miként vélekedik azokról a szellemi áramlatokról, amelyek ezidőszert az erdélyi magyar irodalomnak nemcsak sajátos, hanem napjaink egyetemes magyar irodalmától is elütő jelleget adnak? Az Akadémia elnöke szíves készséggel adta meg a kívánt feleletet, de hozzátette, hogy a kérdés lényegére vonatkozó nézetét a Kisfaludy Társaság április 24-én tartandó közgyűlését megnyitó elnöki beszédében fogja bővebben kifejteni.

Egy másik erdélyi hírlapíró, a „Temesvári Hírlap“ munkatársa a magyar hírlapírás mesterének, Rákosi Jenőnek igyekezett ugyané tárgyra vonatkozó véleményét megtudni.

E két kitűnő férfiú fejtegetéseinek lényegét mind a két, illetőleg mind a négy esetben az „Ady-kérdés“ alkotta. Állást foglaltak az „Ady-kultusz“ ellen. Határozottan kijelentették, hogy az Ady-kultuszban azt a tanítást tartják legveszedelmesebbnek, amely Adyt, mint valóságos irodalmi Messiást állítja oda és a magyarság szellemi jövőjét Adyra akarja felépíteni. Különösen veszedelmesnek tartják az Ady-kultuszt az elszakított területek magyarságára, mert ha e magyarságnak lelkében gyökeret ver az a meggyőződés, hogy az Ady előtti harminc esztendőnek magyar költészete nem volt egyéb, mint a sallangos hazafiság dörgő frázisainak, az elavult nemzetieskedő érzés fitogtatásának költészete, akkor joggal lehet attól tartani, hogy az idegen uralom alá jutott magyarság nemcsak politikailag, hanem lelkileg is ki fog szakadni az egyetemes magyar szellemi közösségből.

Rákosi Jenő temperamentusabb írói egyéniség lévén, az erdélyi irodalomra vonatkozó ítéletében is tovább ment. Neki már az a benyomása, hogy Magyarország és Erdély lelke között diszharmónia van. Két lélek van keletkezőben, két különböző útvonal, amelyen a két országba került magyarok haladnak. Elismeri, hogy a kitűnőbb erdélyi irodalmi alkotások mindenikében benne van a külön erdélyi nyom, a külön erdélyi rög illata, ami neki idegen és úgy érdekel, hogy a fejedelmek Erdélyének kora jó vissza, mikor a lelki elszakadás a nagy magyar lélektől szintén aktuális volt. Erdély teljesen új szellemi, lelki és politikai alakulatok álláspontján van jelenleg. Míg Magyarországon még tartják a hagyomány folytonosságát a légi viszonyokkal, addig Erdélyben Ady fejez ki mindent. Erdélyben azt hiszik, hogy minden új alakulásnak csak Ady nyomán lehet jönnie.

Ez a két nyilatkozat az erdélyi írók körében nemcsak zajos, hanem jellemző nyilatkozatokat is váltott ki. E különböző nyilatkozatok nagyobb részükben az Ady-kérdést majdnem kizárólag csak irodalmi és esztétikai nézőpontból tárgyalják. De a nyilatkozatokból nem hiányoznak olyan kijelentések és megállapítások sem, amelyek adalékul

szolgálhatnak annak megítéléséhez, hogy van-e, vagy lehet-e okunk attól félni, hogy az erdélyi magyarság akár Ady költészetének, akár más szellemi, irodalmi, közművelődési, vagy politikai hatásnak következtében ki fog szakadni az egyetemes magyar közösségből?

—Amit Rákosi „Ady-nyomdok“-nak, Ravasz László az „erősebb érvényesülésének“ lát Erdélyben, — mondja Tabéry Géza, az egyik nyilatkozó — az nem az irodalom önkényes útválasztása, nem az írók és költők szecessziója, hanem a Romániában élő magyarságnak, a magyarországi magyarétól elütő életnek tükröje. Társadalmi és osztálykereteink Trianon óta félreismerhetetlenül eltolódtak. Aki felül volt, alámerült s a mélyből új emberek nőttek ki új felfogással. És ez a változott arcú nemzedék magától érthető érdeklődéssel fordul oly mondanivalók felé, amelyek szívesen vonatkoznak az ő létsorsára. Mivel pedig sorsunk változása még friss, e sors megírása első tekintetre akkor is újszerűnek látszik, ha azt hagyományosan konzervatív elmék művelik.

— Az Ady-aggalom felesleges, — mondja egy másik erdélyi író, Molter Károly. — Adyból nem akarunk mi erőt meríteni. Erőt Petőfitől és Széchenyitől kérünk. Adyt hálásan mutogatjuk a sovínisztáknak: íme, az áldozatos magyar próféta, aki már Nagy-Magyarországon hadat izent néhány hozzátok hasonló-nak!...

Egy harmadik nyilatkozó, Ligeti Ernő azt mondja, hogy az, ami Erdély irodalmában Ady költészetével kapcsolatosan, vagy a nélkül megnyilatkozik, tulajdonképpen nem egyéb, mint Erdély történeti életének lélektani terméke, a transzilvanizmus. A transzilvanizmus ez érzelmvilága az erdélyi magyarság jelenlegi kisebbségi helyzetében még öntudatosabbá vált. Ezer és ezer megoldásra váró külön problémánk van, amelyek összesen formai kifejezést keresnek az erdélyi irodalomban. Valóban helyzetünk megváltozott és csodálkozik-e Rákosi Jenő, hogy az étellel együtt az élet tükre, az irodalom is változik? Az erdélyi magyar élet formája más. Nem vitás, hogy éppen olyan magyar, sőt magyarabb magyar, mert a kisebbségi ember szüntelen harcot vív népi egyénisége megtartásáért és irodalmát is elsősorban ennek a kollektív gondolatnak szolgálatába állítja, amire Budapesten nincs szükség. Az erdélyi irodalom gyökerében, virágjában, tápláló nedveiben, éghajlatában más. De azért Erdélyben „nem Ady fejez ki mindent“. Erdély nem viaskodik világnézetekkel. Erdély csak élni akar és ezért irodalmi megnyilatkozásai is csak ennek az elemi élet-ösztönnek állandó jelenlétéről tesznek tanúságot.

E három nyilatkozó erdélyi író egyikét sem lehetne, korukat tekintve, a szó igazi értelmében fiatalnak nevezni. Az irodalom munkásai voltak a világháborút megelőző időkben is. Részesei voltak annak a magyar lelki és politikai közösségnek, amelyet később Trianon széttört. Ma is az 1918 előtti magyar irodalmi és szellemi áramlatok hatása alatt állanak és álláspontjukat az Ady-kérdésben éppen úgy az egyetemes magyar irodalmi szempontok határozzák meg, mint a Berzeviczy Albertét és a Rákosi Jenőét. Köztük a különbség csak az, hogy ez utóbbiak a régebbi magyar irodalmi hagyományok képviselői, ők pedig egy újabb irány előre törekvő harcos katonái akartak lenni a nagy nemzeti összeomlás előtt.

A finnek értelmisége, mielőtt hazájuk az orosz birodalomhoz csatoltatott volna, nemcsak műveltségére, hanem nyelvére is teljesen el volt svédesezve. Az orosz birodalomhoz való csatoltatásuk után alig egy évtizeddel a következő jelszó kezdte megszabni a finn nemzeti és művelődési törekvések irányát: „svédek nem lehetünk, oroszok nem akarunk lenni; finnek leszünk!“ Hasonló lelkiállapot következett be az erdélyi magyaroknál is a román uralom alatt: „magyarországi magyarok nem lehetünk, románok lenni nem akarunk, erdélyi magyarok leszünk!“ — Ez a trianoni Magyarország határain innen és túl annyit emlegetett transzilvanizmus lényege.

Az 1918/19-i, nemcsak államjogi és politikai, hanem lelki nagy összeomlás után az erdélyi magyarságnak lelke kezdett először ébredezni egyetlen megmaradt drága kincsében, az irodalomban. Ennek következtében ez a lelkek mélyéből, mintegy öntudatlanul előtörő transzilvanizmus is először az erdélyi magyar irodalomban jelentkezett.

A 16. és 17. századbeli balkáni szláv krónikások, foglalkozva nemzetüknek azzal a pusztulásával, amely következménye volt a török foglalásnak, többször így kiáltanak fel: Bűneink miatt veszített el minket az Isten! —Az erdélyi magyar íróknak, a rettenetes sorscsapás alatt félig halottá vált erdélyi magyarság e krónikaíró kalugereinek is ajakára tolt az a felkiáltás: Bűneink miatt veszített el minket az Isten! De ki volt az, aki nemzetének bűneit szemére hányva, figyelmeztette a prófétával, hogy javuljon meg, mert ha meg nem javul, Jeruzsálem falai leomlanak és a magyarok istenének választott népe az asszírok és a babiloniak rabszolgája lesz? — Ady Endre volt a nemzet bűneinek lángolói szavú énekese és meg nem hallgatott prófétája a bekövetkezett isteni büntetésnek, az összeomlásnak és a rabszolgasorsra jutásnak. A nemzet vezetői nem hallgattak Adyra, a közelgő veszedelem e vatesére, hanem elnyomták az ő igazságát. Ady igazsága véres valósággá lett Erdélyben s azért e föld magyarságának nem lehet más szellemi vezére, mint Ady. így lett Erdélyben Ady az ifjú magyarság lelki vezetője.

De tévedés lenne azt hinni, hogy Ady kizárólagos vezetője annak az erdélyi irodalomnak és közszellemnek, amelynek nevében az idézett három erdélyi író foglalt állást Berzeviczy Albert és Rákosi Jenő megállapításai ellen, vagy azoknak az erdélyi íróknak: Áprilynak, Reményiknek, Gulácsy Irénnek, Gyallay Domokosnak, Berde Máriának, Szabó Máriának stb., akiket úgy tekinthetünk, mint a jelenlegi erdélyi irodalom legkiválóbb képviselőit.

Az igazi Adysták, a transzilvanizmus igéinek e hirdetői, azok a most említetteknél fiatalabb nemzedékhez tartozó erdélyi írók, akik az összeomlás után fogtak kezükbe tollat és akik közül kétségtelenül a legtöbbet ígérők: Nyíró József és Tamás Áron. Ezeknek számára Ady mint költő már történelem, de eszméiben számukra egy új magyar fajt, egy új nemzetet álmódott, de ezt a megálmódott új magyar fajt és új nemzetet ők akarják megalkotni, mert azt hiszik, hogy ez az ő legszentebb kötelességük.

EGY PÁR héttel azután, hogy ez a vitakozás lezajlott, Ady halálának évfordulóján összegyűlt Budapesten mintegy ezer magyar ifjú, majdnem kivétel nélkül a magyar főiskolák tanulói, hogy megkoszorúzzák Ady sírját. De eljöttek ez ünnepre az idegen uralom alá jutott területek román, szerb és cseh főiskolákon tanuló magyar ifjúságának képviselői is bizonyoságaképpen annak a szolidaritásnak, amely őket Ady által a magyar faj szeretetében és a magyar gondolatban szorosán összekapcsolja Csonka-Magyarország ifjúságával.

E két napig tartó ünnepségnek vezérszónoka és Ady szellemi hagyatékának magyarázója Szabó Dezső volt. Aki megfigyelte, hogy minő hatása volt e beszédeknek a csonkamagyarországi és az idegen

uralom alatt élő magyar ifjúságra, akaratlanul is tanulságos és meglepő dolog megfigyelője lett. Megismerte, hogy mennyire elűtő az idegen uralom alatt élő magyar ifjúság adyzmusa a csonkamagyarországi magyar ifjúságtól.

Ezt a különbözőséget azonnal megállapíthatta mindenki abból a beszédből, amelyet a felvidéki magyar ifjúság képviselője mondott a Zeneakadémia dísztermében válaszképpen Szabó Dezső beszédére. Ez ünnep alkalmával a rendező bizottság „Ifjú szívekben élek*” című füzetben számolt be. E füzetnek van egy közleménye, amelynek írója Rados K. Béla, teljes összhangban a felvidéki magyar ifjúság képviselőjének beszédével, a legfiatalabb nemzedék adyzmusát a következőképpen jellemzi:

—A fiatalság alkotó ereje ma két malomkö között őrlik fel. Vére, fájdalma belesodorják őt Ady álmaiba. Követi Adyt kimérákon, gangeszparti álmokon át, de vére a dühtől többé nem reszket. Lehiggadt. Ma tudja, hogy az ifjúság nem jelent lázadást, hanem fegyelmezett előretörést. Nem fogja szétrombolni közösségi életünknek formáit és intézményeit, mert egy faj közjogi szervezete, hadserege, bírósága, törvényei a földnek, a családi fegyelemnek kivirágzásai a legmagasabb formákban. Ady gyűlölte a formát és rátiport. Ebben ez az ifjúság különbözik tőle és ezt becsületesen bevallja. Jobban értékeli a formát, mert látta a magyar állam organikus vázának, e sokszázados remekműnek irtózatosszerű összeomlását. Egyszóval ami Adyban tagadás és rombolás volt, az nem ez ifjúságé, hanem csak az, ami pozitívum és alkotó volt benne.

Az ifjúság ez álláspontját még határozottabban fejt ki az a tudósítás, amelyet e két napos Ady-ünnepéről ez ifjúság egyik tagja írt a kolozsvári „Pásztortűz“-ben.

—Ez az ifjúság Adyból csak az eszmét fogadja el, mert arra szüksége van az új magyar közélet kialakulásához, — írja a „Pásztortűz” ifjú tudósítója. — Ez az ifjúság építeni akar és nem rombolni. Amikor ebben az irányban a Bukarestből és Prágából összekerült két magyar diák gondolkozása még részletkérdésben is tökéletesen egyező, lovasattakoknak nincs célja. Egy pár év múlva ez az ifjúság fog ülni apái helyén, még a falvakban a nép mellett is. És akkor meg fogja tenni „kétségek nélkül a megszületett hitben”, amit megtennie kötelessége!

Ady, akít szellemi vezérének tekint az idegen uralom alatt élő magyar ifjúság, egészen más Ady, mint aminőt nemcsak Berzeviczy Albert és Rákosi Jenő látnak, hanem Adynak velük ellenkező meggyőződésű némely hívei is. Ez az ifjúság szereti Adyt, de nem akar vele sem Koppány, sem Dózsa György lenni, hanem csak Koppány nemzetét és Dózsa György népét akarja megmenteni a pusztulástól. Ezért a fajért és népért akar élni, küzdeni és ha kell, szenvedni is. Nem akar semmit lerombolni, ami érték volt a nemzet történeti életében, hanem megerősíteni és tökéletesíteni egy pozitív és termékeny faj szeretet segítségével mindent, amit e népnek lelke magából ezeréves élete folyamán kitermelt.

Ebben foglalható össze annak a transzilvanizmusnak lényege, amely az idegen uralom alatt élő magyar ifjúságnak lelkében kialakult és amelynek sugalmazó szelleme Ady génusza. Bizonyára inkább romantikus és költői koncepció, mint pozitív életelv vagy logikusan felépített munkaprogramm. Kihámozva a költői szövegek burkából a pozitívumot, csak annyit állapíthatunk meg, hogy ez az ifjúság a magyar népért akar élni és munkálkodni azért, hogy kifejlesztve

benne minden igazi értékét, megmenthesse az életnek. A nép közé akar menni, mint annak idején Turgenyev forradalmi orosz ifjúsága, de nem azért, hogy lázadásra és forradalomra ösztökélje, hanem, hogy megtanítsa: miként védelmezze meg annyira fenyegetett nemzeti létét egy pozitívabb és nemesebb munkássággal.

Az idegen uralom alatt élő magyar ifjúságnak ez útkeresését Csonka-Magyarországon csak az tudja helyesen és igazságosan megítélni, aki azt az idegen uralom alatt szenvedő magyarság szemével és kisebbségi helyzetének szemszögéből nézi. Ha kizárólagosan saját csonkamagyarországi álláspontunkból ítéljük meg, ítéletünk igazságtalan lesz. Az idegen uralom alatt élő magyar ifjúságnak ezt az útkeresését csak az ő saját szempontjukból ítéelhetjük meg igazságosan és csak így tudunk elfogadható választ adni arra a kérdésre, hogy nem kell-e félnünk attól, hogy ez a magyarság valamely irodalmi, politikai, társadalmi vagy egyéb áramlat hatása következtében lelkileg is ki fog szakadni az egyetemes magyar szellemi közösségből?

Ez ifjúság kétnapos Ady-ünnepének ismertetésével kapcsolatosan rámutattunk arra a különbözősége, amely az Ady-kultusz megítélésében és értelmezésében a csonkamagyarországi és az idegen uralom alatt élő magyar ifjúságnak felfogásában megnyilatkozott. E két ifjúság irányvonala egymástól észrevehetőleg elhajló. Azt mondhatnánk, hogy az utóbbi ifjúság szellemi iránya és életfelfogása demokratikusabb és progresszívebb. Ezt azonban sem a magyar nemzethez való hűség, sem az erkölcs szempontjából nem lehet kifogásolni és azért Ady-költészetét felmenthetjük az alól a vád alól, hogy megrontja a magyar ifjúság erkölcsét és meggyengíti ez ifjúságban a magyar nemzeti érzés erejének intenzitását.

Az elmúlt években többször szó esett az „erdélyi lélek“-ről, arról a transzilvanizmusról, amelynek az idegen uralom alatt élő magyar ifjúságnak Ady-kultusza is egyik válfaja. Többen találó igazsággal állapították meg, hogy az erdélyi léleknek két jellemző vonása van: az erős magyar érzés és az európai haladás eszméi iránt való nagy fogékonyság, akár vallásos, akár politikai alakban jelentkezzenek e haladás eszméi. A magyarság lelki integritásának bizonyára legfontosabb kérdése, hogy az erdélyi léleknek e két jellemző vonása közül nem esik-e jelenlegi kisebbségi helyzetének áldozatul egyik, az értékesebb: az erős magyar érzés, azaz nem szakad-e ki az erdélyi magyarság az egyetemes magyar szellemi közösségből?

AMIT MA Erdélynek nevezünk, nemcsak földrajzilag, hanem a politikai életfelfogás szempontjából is két részre oszlik. Egyiknek, a Királyhágón inneseső, az úgynevezett magyarországi résznek sohasem volt az anyaországtól külön élete, mint a másoknak, a Királyhágón túleső történeti Erdélynek. Hogy a történeti Erdély közjogi, politikai, sőt egész közélet a három nemzetnek: a magyaroknak, a székelyeknek, a szásznak teljesen egyenjogú nemzeti autonómiáján épült fel, köztudomású. Kevésbé ismeretes, hogy Erdély politikai életében a vezetés még 1848, illetőleg 1867 után is annak a nagybirtokos nemességnek a kezében volt egészen az 1918-i

összeomlásig, amelyik Szolnok-Doboka, Kolozs, Alsó-Fehér, Torda-Aranyos, Hunyad, a két Küküllő megyékben és Maros-Torda megye mezőségi részében lakott. A szászok külön életet éltek 1867 után is. A székelységnek pedig már csak azért sem volt politikai súlya és befolyása arra, hogy Erdélyt Budapestről hogyan kormányozzák, mert részben a mindenkori kormányok választási inventáriumának volt egyik tétele, részben pedig rendületlen vallója a közjogi ellenzéki politikának. Ez a körülmény teszi érthetővé, hogy a közfelfogás szerint a feltörekvő román nemzetiségi hatalmi és irredenta törekvések legerősebb gátját e birtokos osztálynak fenntartásában és megerősítésében látták az erdélyi magyar politika intézői.

Erdély magyar közvéleménye ebbe bele is nyugodott. Alig egy-két ember volt legfőljebb, aki sejtette, hogy az a földbirtok- és közigazgatási politika, amely kizárólagosan e birtokos osztály érdekeinek védelmezését tűzte ki céljául, nemcsak a jelzett területek törpebirtokos, vagy birtoktalan parasztságára kockázatos, hanem a székelység között is sok káros hatás okozója lett. E politika ellen a visszahatás jelzője az a székelység részéről jövő tömegmozgalom volt, amely az 1903 évi tusnádi székely kongresszus határozataiban igyekezett a maga követeléseit formulázni.

Ez úgynevezett „történelmi osztály“ fenntartása és megerősítése volt az erdélyi magyar politika vezető gondolata, holott sokkal helyesebb lett volna a tömegezőn nyugvó román nemzetiségi veszedelem ellen való védekezésül az erdélyi magyar népnek, különösen a székelységnek tömegerejét növelni és kifejleszteni.

Az, amit előre lehetett volna látni, ha az erdélyi magyar politika nem lett volna elfogulva „a történelmi osztály“ támogatásának és fenntartásának babonás hitében, a román uralom első éveiben rögtönösen bekövetkezett. A román kormányzat a földbirtokreformmal, amelyet csak a törvényesség látszata választott el a legdurvább birtokelkobozástól, egy csapással szétörte Erdély jelzett területén a magyar történelmi osztálynak politikai súlyát és erejét. Az erdélyi magyarságnak tömegereje, a négy székely vármegyét kivéve, sehohsem lehetett kellő védelmi alap a magyar kisebbségi politika számára.

A városok ezen a területen túlnyomó többségükben magyarok voltak. Kétségtelenül erős és értékes bástyái, mint gazdasági és közművelődési középpontok a nemzeti védelemnek, csakhogy az őket körülvevő falvak románok és nem magyarok lévén, a védekezés kötelességét egymagukban nem teljesíthették. Azt sem szabad az erdélyi magyarság helyzetének elemzésében figyelmen kívül hagyni, hogy e városok magyar értelmiségét 60%-ában a köztisztviselői elem alkotta, amely magának helyet nem találhatott a román állam közigazgatási szervezetében, még ha akart volna is. Ezt az értelmiségi elemet az erdélyi városok nemcsak elveszítették majdnem a maga teljes egészében, hanem helyüket a román állam sokkal nagyszámú, de értéktelegebb fajsúlyú tisztviselői el is foglalták, romános szint adva külsejében ezeknek a magyar városoknak.

Még kockázatosabbá tette az erdélyi magyarság helyzetét az, hogy a nagyobb erdélyi, különösebben a magyarországi részeken

levő kisebb-nagyobb ipari és kereskedelmi középpontokat alkotó városokban a vagyonosabb polgárság legalább is 60—70%-ában csak most elmagyarosodott zsidókból és más idegen származásúakból állott. E városok értelmiségének ebben a rétegében már a világháborút megelőző évtizedben nagyon erősen el volt terjedve az a kozmopolita radikális politikai világnézet, amely nemcsak az aktívabb nemzeti érzést szerette az emberi haladás ellenségének tüntetni fel, hanem a politikai vezetést is, a gyorsan tényezővé lett szociáldemokráciával szövetkezve, kíméletlen sietséggel akarta kivenni a „történeti osztályok” kezéből.

Erdélyben az összeomlás előtt, az államot kivéve, jóformán alig volt nemzetet alkotó politikai erő működésben. Az állam mindenható volt és e mindenhatósága ellen senki sem tiltakozott. Ellenkezően, mindenki az egyre teljesebbé levő állami mindenhatóságban látta az erdélyi magyarság védelmének majdnem egyetlen és kizárólagos eszközt, azért azt helyeselte, sőt erősödését és minden irányban való kibővülését kívánta is.

A román megszállás következtében mindez egy csapásra összeomlott. Az erdélyi magyarság tanácstalanul, árván és magára hagyottan állott. A nemzeti ellenállás csupán a magyar köztisztviselői karnak hazafias érzéstől sugalmazott sztrájkjában mutatkozott, aminek következtében az erdélyi magyarság tiltakozása „és ellenállása a román uralommal szemben, tehát az egész erdélyi magyar kisebbségi politika a magyar tisztviselői kar egzisztenciális kérdésévé zsugorodott össze.

A román uralom legelső éveiben nem volt semmi, ami az erdélyi magyarságnak erőt adott volna önvédelmi harcában. Ami benne a lelket éltette és fenntartotta, csak az a hit volt, hogy ez az állapot hosszasan nem tartható fenn. A korrupción és a durva erőszakon felépülő román uralom vagy magától omlik össze, vagy pedig egy újabb európai bonyodalom lehetővé teszi, hogy eljönnek a honvédek! A szenvedések és a kétségbeesés e romanticizmusa volt ez időben Erdély magyarságának egyetlen vigasztalója.

Annak, aki az erdélyi viszonyokat ismerte, aki szerette az erdélyi magyarságot, szívettpőően kínos volt látni, hogy ez a másfél milliónyi, elsőrendű politikai és kulturális tulajdonságokkal rendelkező, fényes történeti múltú erdélyi magyarság miként nem tud sikeresen ellenállam, vagy aktíve beleavatkozni abba a harcba, amelytől sorsa függ. De az élet a legnagyobb tanítómester. Az a kilenc esztendő, amelyet az erdélyi magyarsága románok babiloni fogságában töltött, nagyon sokra megtanította. Legelőször is megtanította arra, hogy ne támaszkodjék senki másra, csak önmagára. Megtanította arra, hogy nemzeti létének nincs hatalmasabb biztosítéka, mint belső lelki és erkölcsi erőinek a maga teljességében való kifejtése, mert csak így lehet teremtő eleven erővé az a tömegelő, amely el van rejtve a nép egyetemességében.

Annak, aki a kisebbségi sorsra kárhoztatott nemzetek pszichéjét nem ismeri, bizonyára a legmeglepőbb az a jelenség, hogy ezt a leckét az erdélyi magyar nép tömege tanulta meg először és nem politikai vezetői, akik csak most kezdik megtanulni. Igazságtalanság lenne azonban őket ezért hibáztatni, hiszen nekik nem volt soha alkalmuk megelőzően megismerni a kisebbségi nemzetét életviszonyait és annak feltételeit, ők

a politikának csak azt a formáját ismerhették és azt a stílusát folytathatták, amelyet megismertek a régi magyar politikai küzdelmekben, ők nem tudhatták, hogy egy ilyen stílusú politika csak a többségi nemzeteknél folytatható veszedelem nélkül, ahol a küzdelem csak a hatalom birtokáért folyik, de nem a kisebbségek politikai küzdelmeiben, amely mindig egy nép élethalálharca az őt elnyomó többségi nemzetnek azzal a kormányával, amelyik ellene az államhatalom minden eszközével rendelkezik. Nem az erdélyi politikusok, hanem maga a nép érezte meg mintegy ösztön-szerűen, hogy a kisebbségi politika tulajdonképpen pedagógia. Ránevelése a népnek az önvédelemre. Megjavítása a nép szellemi és erkölcsi kvahtásainak azért, hogy ellenállóbb lehessen szemben azokkal a támadásokkal, amelyek a hatalom részéről érik sokszor alig gyanított oldalról és nap-nap után. Az erdélyi politikusok csak most kezdik megtanulni, amit népük már a román uralom első időszakában ösztön-szerűen érzett, hogy a kisebbségi politika nem taktikai fogások szövedéke, nem a megalkuvások, a kiegyezések, a paktumok, egyszóval nem az egzisztenciák tudománya, hanem egy nemzet önvédelmi harca.

Az erdélyi magyar nép tömege mindjárt az első politikai kísérletezések idején arra a meggyőződésre jutott, hogy aktív kisebbségi politikát, amelyet a viszonyok kényszerítő ereje napról-napra szükségesebbé tesz, csak úgy lehet folytatni, ha azt az eddiginél szélesebb alapokon építik fel. Találébb kifejezés és jobb műszó hiányában ezt a közérzést azok, akik annak hangot adtak, úgy fejezték ki, hogy a magyar párt vezetésében a demokráciának nagyobb teret kell biztosítani.

A nagyobb erdélyi városok többé-kevésbé idegen eredetű, főleg zsidó értelmisége s azzal együtt a genuin magyarság fiatalabb nemzedékének egyes kisebb csoportjai is ezt a demokráciát a szó vulgáris értelmében fogták fel s azért az ilyen irányú próbálkozások nem nyerhették meg az erdélyi magyar értelmiség többségének tetszését. Ez a többség, különösebben a nagybirtokos osztály tagjai azt hitték, hogy e demokratikus mozgalomnak nincs más célja, mint az erdélyi magyarság sorsát egy eszközeivel tisztában nem levő demagógia kezébe tenni le. E hitükben még inkább megerősítette őket az a körülmény, hogy a kommunizmus bukása után Csonka-Magyarországból román uralom alá menekült emigránsok is e demokratikus magyar kisebbségi politika szóvivőivé és sürgetőivé csaptak fel.

Egészen bizonyos és nem vitatható, hogy a román kormányzat a szélső radikalizmus követelményének megfelelően végrehajtott agrár-reformmal azért akarta anyagilag tönkretenni az erdélyi magyar birtokos osztályt, hogy politikailag súlytalanná tegye. Miután a magyar köztisztviselői osztály kivándorolt, vagy anyagilag tönkrement és mint oldott kéve széthullott, a román politika vezetői meg voltak győződve arról, hogy miután az agrárreformmal tönkretett földbirtokos osztály nem teljesítheti az erdélyi magyar kisebbségi politika vezetésének kötelességét, az erdélyi magyar nép olyan pásztor nélkül maradt nyáj, amely magától szétzúllva, könnyű zsákmány tárgya lesz.

De ebbe a számításba hiba csúszott. Akármennyi földet sajátítottak ki az erdélyi nagybirtokosoktól, annyijuk mégis maradt, hogy mint közép- vagy kisközépbirtokosok meg tudnak élni, ha van elég

erkölcsi erejük és magyar véreikkel szemben kötelességérzetük a nehéz szerep vállalására. Nagy többségük vállalkozott is e szerepre. Életstandardjuk leszállítása közelebb hozta őket nemcsak a még megmaradt magyar értelmiséghez és a városi polgársághoz, hanem a magyar néphez is. A szó legnemesebb értelmében demokratizálódva, vállalták népükkel egyetemben a keserves erdélyi magyar kisebbségi sorsot. Ott vannak a politikai gyűléseken, a falusi gazdasági és társadalmi szervezetekben mint példaadók, vezetők és igen sokszor, mint egyszerű munkások.

A magyar uralom alatt az erdélyi román vezetők azt mondták, hogy az ő legnagyobb erejük abban van, hogy a püspöksüvegtől az utolsó bocskorig egyek és egységesek. Ebben igazuk volt. Ez az egység még nincs még a maga egész teljességében az erdélyi magyarság között, de útban van. A nagybirtokos osztály tagjai között csak kevesen vannak — s azok is inkább a Királyhágón innen, mint túl a történeti Erdélyben, akik még nem estek át a demokratizálódás e processzusán. Nem kétséges azonban, hogy a következő nemzedékben már ez a processus a maga teljességében fog befejeződni.

Nagy változás állott be az elmúlt kilenc év alatt az erdélyi magyar népnek egyházához való viszonyában is. A magyar uralom alatt az egyház — különösen a katolikus — ezen a területen gazdag volt. Nemcsak a püspökök, hanem a prépostok, a kanonokok és a szerzetesek priorjai is többnyire nagy latifundiumos földesurak voltak. Ma mindnyájan evangéliumi szegénységben élnek. A kisebbségi sors vállalása elől nem térhetnek ki és nem is akarnak. Ma nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok is énekelik lelkükben Luther híres dalát: Erős várunk nekünk az Isten! Mintha újra felépülnének az erdélyi templomok körül a régi bástyás kerítések, úgy csoportosulnak a templomok körül az erdélyi magyarok, menedéket keresve a veszedelem elől. Ezek az új bástyás kerítések nem kőből épülnek, hanem a legnemesebb vallásos és közművelődési munkásság gránitkockáiból. Ma Erdélyben a magyar papság felekezeti különbség nélkül igaz pásztora akar lenni a gondviselésére bízott hívőknek.

A román uralommal egyidőben Erdély közéletét ellepte a Balkán szennyes áradata, de az a szennyes áradat valami értékeset is hozott magával. Azt a felfogást, hogy a vallás egyszersmind nemzetiséget is jelent. Aki katolikus, aki protestáns, az nem lehet román. Román csak az, aki ortodox. Katolikusnak vagy protestánsnak lenni annyi, mint magyarnak is lenni, mert ezek Erdélyben magyar vallások és egyházaik is magyar egyházak. A magyarság érzése és gondolata teszi testvérekké ez egyházak papjait dogmaik különbözőségének aggodalmas megóvása mellett is.

Az erdélyi magyarság az elmúlt kilenc év alatt háromszor vett részt a román parlamenti választások küzdelmeiben. Az első, 1922-ben, csak tapogatózó kísérlet volt. A második az Averescu-kormányral kötött paktum alapján folyt le. Csak az 1927-i választás volt igazi erőpróbája az erdélyi magyarságnak, amelyet az erdélyi szász-német párttal, tehát egy kisebbségi párttal szövetkezve vívott meg. E választás lefolyása és eredménye megmutatta a párt vezetőségének, hogy

sikert csak ott arathat, hol a magyar nép tömegerejére számíthat. Elsősorban a székely vármegyék bizonyultak a párt olyan talajának, amelyen a hihetetlenül nagy közigazgatási erőszakkal és választási korrupcióval dolgozó román kormányhatalommal a siker reményével felveheti a harcot. A Székelyföld bizonyult a politikai önvédelem legbiztosabb talajának. A párt képviselőinek és szenátorainak nagy többségét a székelység küldötte a román törvényhozásba. A Székelyföldön kívül csupán a nyugati határszéleken tömegben lakó magyar* ság tudott még egy-két képviselőt megválasztani.

Ily módon helyeződött át a dolgok kényszerítő ereje következtében az erdélyi magyarság politikájának súlypontja a régi erdélyi magyar vármegyék területéről a tömegben lakó magyarság (székelység) földjére. A valóság ereje ily módon tette világossá azok előtt is, akik benne kételkedtek, hogy a magyar kisebbségi politikának és nemzeti önvédelemnek legnagyobb energiája a tömeget és hogy azoknak, akik a magyar uralom alatt birtokosai voltak a politikai vezetésnek, ezidőszert nem lehet más feladatuk, mint az erdélyi magyar nép e tömegerejét a maga egész teljességében kifejleszteni e népnek erkölcsi, társadalmi és gazdasági nevelésével. Hogy a régi magyar világból örökölt hagyományos politikai módszert fel kell cserélni a magasabb és szélesebb értelemben vett nemzetnevelés pedagógiájával.

Bizonyosnak vehető, hogy a székelységnek s egyáltalában a magyar nép tömegének az erdélyi magyar kisebbségi politikában a következő évtizedekben még nagyobb lesz a jelentősége. A román egyetemeken: Kolozsvárt, Bukarestben a most elmúlt 1927/28. tanévben kerek-számban 600 magyar ifjú tanult. Ha vizsgáljuk, hogy ez ifjak az erdélyi magyar társadalomnak minő rétegből származnak, az a meglepetés ér, hogy közöttük minimális arányban van képviselve az a réteg, amely a magyar uralom alatt a politikai vezetést kezében tartotta. Kisgazdák, iparosok, kiskereskedők, protestáns papok, tanítók, ügyvédek, tanárok, orvosok, volt tisztviselők, falusi jegyzők stb. fiai majdnem kivétel nélkül. Ezekből az ifjakból fog kikerülni egy-két évtized múlva az a harcos ifjú nemzedék, amely át fogja venni az erdélyi magyarság politikai, társadalmi, gazdasági és közművelődési életének vezetését. Hogy ez az ifjúság hogyan értelmezi a maga kötelességét, — miként fogja fel és ítéli meg az egyetemes magyarság életfeladatait és azt a viszonyt, amely az idegen uralom alatt élő magyarságot az egyetemes magyarsághoz fűzi? — arra részletesebben rámutattam ez ifjúság Ady-kultuszának ismertetésénél.

Az erdélyi magyarság életében a bomlásnak, az elszegényedésnek, sőt a züllésnek is számos fájdalmas jelével találkozunk, de nem szabad felejtenünk, hogy a természetben is az új élet a bomlásnak, sőt általában a rothadásnak a terméke. A nagy történeti katasztrófáknak — és az a katasztrófa, amely az erdélyi magyarságot 1918/19-ben érte, bizonyára a legnagyobbaknak egyike volt — mindig nyomában jár a romlásnak minden tünete. A nagy szerencsétlenségek következménye a világ minden népénél az volt, hogy először a szerencsétlenség által sújtott nemzetnek rossz tulajdonságai jelentkeztek feldúlt

közéletében. Idővel a nemzet életerejét alkotó jó tulajdonságok újra jelentkeznek. A magyar nép sem rosszabb a többinél. Talán a szerencsében elbizakodottabb és könnyelműbb, de a magyarnak, akár mint nemzetnek, akár mint egyénnek elvitathatatlan az a tulajdonsága, hogy a szerencsétlenségben nem hagyja el magát nyomorult módon. Tud magán segítem. A sors csapásai alatt nem törik meg, hanem megacélosodik.

Megokolatlan pesszimizmus volna az erdélyi magyarságnak kisebbségi helyzetével együttjáró gyengeségeiből, hibáiból és tévedéseiből azt az elhamarkodott következtetést vonni le, hogy akármiféle áramlat vagy külső hatás következtében hűtlen lenne magyarságához és kiszakadhatna az egyetemes magyarság szellemi kötelékéből. A „Nem, nem, soha!” — semmi körülmények között és sohasem lesz bizonyosabb, mint ebben a vonatkozásban.

JANCSÓ BENEDEK.